

Franc Rotter, Croatia liberata. Poema, Željezo, 2002.

(pogovor je napisao: dr. Nikola Benčić, str. 125-141)

... u ljubavi sada ja stanujem ...

je druga varijanta zadnjega reda hrvatskoga teksta poeme. On sâm mi ga je ziktirao kod našega zadnjega sastanka 26. 3. 1996. kot mogući završetak, zaključni dio hrvatskoga teksta, ar iza njega dojde nimška pjesma, sinteza sveha. Treća varijanta mu je bila *U ljubavi, Bože, sada živim!* - ka mu se nije rimovala s prethodnim redom i zato je ostala samo kot sadržajna, ali ne pjesnička mogućnost.

I.

Prošao je, mlad, u lipoti svojega života. Nije doživio kristuška ljeta i od svoje teške bolesti nosio svoj KRIŽ s punim svinsim znanjem o ishodu predvrimenskoga završetka zemaljskoga puta. A ča nam pak veli, poručuje: nije ispirać životne posude nego živi dokaz, svidočanstvo životom i djelom mladoga človika, ki strahom - (prez)straha gleda u koščato lice velikog Kosca.

Na van se je Franci srčeno mačevao sa smrću (i teško, bespomoćnim stiskanjem šakov nam ga je bilo gledati kako mu slabi tjelesna snaga) i izgubio je tu bitku, postajalo nam je sve očividnije koliko smo nemoćni prema apsolutnimi zakonitosti života.

U sebi, u glavi, svojim tijelom i voljom je ali mlad človik, betežan na smrt, peljao silno jadovitu borbu, u koj je u mrzлом potu oblikovao svoje misli kot peršonsko formirane jezične djundje, kot svidočanstvo najskrajnijega egzistencijalnoga ovoživotnoga doživljenja za nemoćne nasljednike.

Svist i znanje o pasikajućoj smrti u cvijetu mladosti je po sebi u protivječnosti s današnjim razumivanjem našega znanja o tajnovitosti preminuća. Krutimi tvrdoškurimi slovami stoji to spoznanje i na smrtnoj iskaznici ali - to moramo priznati - nigdor, nigdor si ne more predstaviti dibinu, muku i beskrajn strah u škuri hipci zdvojnosti mlade duše, koj je život uprav pokazao bogatstvo svita. Nigdor ne more razumiti zdvojnost mlade duše, u koj svaka droptinka zdravoga razuma protestira u gluhoj, nimoj, smrtnoj tišini, ka odredjuje granice na putu na brig Kalvarije.

Ova knjiga je duhovno svidočanstvo na tom smrtnom putu, na kom je iscurila u tišini gluhog svita životna krv i snaga mladoga žitka u dostojanstvu.

II.

Franjo Rotter, Franc/Franz (dao se zvati Franci) je Gerištofac, rodjen 23. 8. 1970. ljeta u bolnici na Gornjoj Pulji. Majka mu je Ana, a otac Rudolf, seljaki, njeva hiža se zove Joškini.

Gerištof, hrvatsko selo u sridnjem Gradišću ima danas oko 450 stanovnikov, u 20. st. izgubio je iz socijalno-društvenih uzrokov polovicu svojega stanovništva. Kroatisch Geresdorf je jedno od onih naseljev, ko u nimškom imenu nosi još i obilježje "Kroatisch". Za Francija je selo i sudbina i povličenje, odredjenje uskih granic. Tako moremo razlikovati Francija u svojem selu i Francija u znanstvenom svitu, na Slavistici u Beču, u HAK-u u Beču. Ti sviti, izgleda nimaju jedan s drugim čuda posla, jedino da mu je porijeklo iz toga maloga, zabentanoga hrvatskoga sela, u jednom pozabljenom kutu Gradišća.

U obitelji je kot najmladje, peto dite od svih malo sprokšen, ča mu je isto oteža(va)lo kasniji žitak u svitu. Poljsko djelo nije jako volio, ali stariotac je imao strpljenje s njim. Po sridnjegradišćanskom hrvatskom običaju su ga kanili dati za kuhara i bio je naučnjak/inuš kod Strommera u Gornjoj Pulji. Izdržao je samo dva tajedne dugo, huknuo je i oduravanje razlagao, da u tom vrimenu ni lonca nije vidio!

Školovao se je najprije u osnovnoj školi domaćega sela (1976-1980), potom glavnu školu u Velikom Borištofu (1980-1984) i završio školsku obavezu politehničkim razredom 1985. ljeta. Od 1985. do 1988. je pohađjao Handelsschule Weiss u Beču, a potom veljek Aufbaulehrgang III u Fondu Wiener Kaufmannschaft, kade je položio maturu 21. junija 1990. ljeta s odličnim uspjehom. Od zimskoga semestra 1990. je počeo studirati u Beču slavistiku/kroatistiku i romanistiku/francuski jezik, ki studij je završio kot magistar 12. maja 1995. ljeta skoro skroz s odličnim uspjehom.

Magistarsko diplomsko djelo je napisao na temu *Bilinguismus der Burgenlandkroaten - Soziopsychologische Aspekte der Assimilation*, Univ. Wien 1995. s tolikim uspjehom, da je ondašnji predstojnik Bečanske slavistike, prof. Radoslav Katičić, prosio svojega kandidata, da odmah prikaže to djelo u časopisu Wiener Slawistisches Jahrbuch, *Soziopsychologische Aspekte der sprachlichen Assimilation der Burgenlandkroaten*, Wien 1993, sv. 39, 121-130. Poslije toga uspješnoga završetka se je počeo i pripraviti na disertacijsko djelo s naslovom *Sprachliche Innovation des Burgenlandkroatischen in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts* i izdjelao opširan koncept od 13 stranic. Do toga djela već nije došlo, jer mu se je naglo počemerilo zdravstveno stanje od agresivne multiple skleroze i pao na brigu bolnicov i domaćega stana.

U Beču se vrlo aktivno povezao s Hrvatskim akademskim klubom i preuzeo brigu za hakovsku knjižnicu. Bio je mišljenja, da je središće znanstvenoga djelovanja takovoga mladinskoga društva, kot je to HAK, dobro sredjena i modernizirana knjižnica i zato je uložio čuda ozbiljnoga, napornoga truda u to djelo i pokušavao izgraditi informacijski centar za (gradišćansko)hrvatsku kulturu u Beču. Bio je ufanje našega budućega gradišćansko-hrvatskoga znanstvenoga života, jezikoslovac, povjesničar književnosti, človik, ki će prednjačiti pred mladinom naših ljudi. Ali sudbina mu je odredila drugačije.

Umro je u bolnici u Gornjoj Pulji 15. 2. 2002., pokopan na groblju domaćega sela, u obiteljskoj raki, u krugu svojih.

III.

Franci Rotter mi je na dan zadnjega svojega ispita, u srijedu, 8. 3. 1995., došavši van od prof. Katičića, predao braunastim pakpapirom zamotani paketić nalogom, da ga smim pogledati nek doma. Ukrotio sam si želju, kasno na večer raskinuo pakpapier iz koga mi se pokazao meko uvezan rukopis s očividom karte Hrvatske u obliku velike slove C, i velikimi slovami pisano *ROATIA* = *CROATIA*, i malimi nastavljeno *liberata*, sve skupa 114 rukom numeriranih stranic nimških i hrvatskih pjesam.

Jur me je naslov zbunio i uznemirio. Hrvatska se je nedavno izvlikla iz krvavoga boja, diskusija o "Oluji" nije još zamuknula, ni med naši ne. Osebito su Zeleni inspicirali situaciju med mladimi, a sada, sada ova knjiga s čudnim naslovom, od Hrvata iz Gradišća!? I na zadnje uz sve to počinje i završava nimškom pjesmom?

No, dvojba mi je durala nek do drugoga/tretoga reda, do *Ich schreibe über den Krieg/der tobt in mir seit ew'gen Zeiten*, čim su se razbušila vrata u jedan svit dvoje stvarnosti, u istinu doživljajev i u riči razuma, radikalno, bez kompromisa. Noć mi se je rasvitila i nije prestala tajnovito šušljati dokle nisam došao do kraja rukopisa. I ništa nisam razumio, i sve sam razumio, i moram priznati, da neke rede, rebusne/zagonetne riči, skrite misli do danas ne razumim. Za mene je nek sada počeo put na brig, u jezično kraljevstvo jednoga izmučenoga, trudnoga mladoga, u mnogosluteće sadržaje jedne tankoćutno spletene duše i s oštrim razumom.

Prvi osjećajni/emotivni utisak mi je bio: svršeno djelo istoga jezičnoga i misaonoga kova, s kim je morebit prekoraknuo negdo od naših tankosužene granice gradišćanskohrvatske književne riči. Drugič me je djelo uznemirilo, ta srčena, friška novost, izrečitost, drugačnost, črna i friška dibina istine i ćuti, ričizgovornost, to me je strašilo. Činilo mi se je, da je djelo stvoreno u gorućem, trošećem plamenu, ki žere, guta i ne požere človika, liže do nebeske visine i diktira, zarobi stvaraoca, a slaba ljudska volja mu se mora podati na milost i nemilost, ne more huknuti, ne more se shraniti.

I na kraju nam ostaje samo šokirajuća konstatacija: tako je! - i ne more biti drugačije! Ovde je negdo rekao svoj amen! I diboko sam osvidoećen, da ni Franci nije mogao drugačije, da mu je ovo djelo nastalo u samožerećem ognju prenavijenoga razuma. Sve to paralelno sa završnim ispiti i pregrijanimi ćuti uoči svisnoga znanja vraćiteljske dijagnoze o zdravstvenom stanju. Akoprem mu je svakidašnji razum i okolica prisegami tvrdila, da je takov beteg danas (i)zvračljiv, njegova podsvist se je svojom zadnjom silom zdignula i dala svoj sud o svitu i svoji i o svojem betegu.

U protuliću 1995. ljeta, kratko po predanju manuskripta, je Franci bio za skoru publikaciju u okviru književne serije HŠTD-a ili novostvorenog ZIGH-a. No pogoršanjem zdravstvenoga stanja je počeo štentati argumentom: moram tekst još jednoč pregledati, revidirati. Još 10. 5. 1996. mi piše: *Nisam Te dobro, nego bezobrazno ostavio na cidilu! Znam koliko smo vrimena sidili za stolom, da obradimo Cl. Ča je sada bio poticaj za takovu odluku? Bilo ih je već, a ipak onda samo jedan: ćut. Ne vridi ništar pisati još jednoč četire (8) strani dajući odraz o ovom ili onom. Čini mi se koč-toč, da sam došao na svit na krivom mjestu. Do sada sam vrlo malo djelao u našem društvu, ali već i nije bilo moguće, ar se i često*

konterkarira, a o odzivu ni govora. Jasno, da bi i odziv na publikaciju bi o [nula], zato ništar; ali bojim se i drugih neugodnosti. A u ko naručje morem onda krvaviti suze? ... Čim budem imao lazno, dat ću svojem djelu zadnju formu. Ne kanim se zatvoriti prema svitu, dokle još imam snage: Prosim Te još za malo stprljenja. ...

Ali Franci već nije imao dosta snage predjelati, revidirati, protumačiti svoje djelo!

U jednom pismu na Vazme 1996. mi piše: *Dobro i pažljivo hoću pregledati sve stranice, na ko je zapečaćen jedan dio mojega žitka ali istotako ... nije bila šala, da mi djelo leži kot Matošev teret Sfinksa na duši, ...* (pismo, 20. 10. 1995., kad smo privremeno prekinuli razgovore o djelu), da bi nanovič povlikao svoj placet! kad se je razočaran vratio domom iz nekoga lječilišća lapidarnom rečenicom: *Izbrisati kanim vas antiklerikalizam!* (dopisnica od 2. 10. 1995.?). Njegov antikroatizam i antiklerikalizam nije anti iz mržnje nego iz bespomoćne, jadovite situacije u smislu, kako nam se je to nek moglo dogoditi?, iz nerazumivanja tolike tuposti i bedavosti. A 17. 3.1996. s ufanjem piše: *Pominam se sa svitom i s Bogom i s ljudi, da i bude mir u meni svagdir. I da se djelo ovo ljeto, ufam se (!) objavi, ne očekujem si ništar, nikarkovoga odziva. Na početku vjerojatno veliko začudjenje, a onda velika tišina. Ali ne prava me to jur sada zbantovati, ar nije cara, nije carstva, ki ne bi pali od človičjega udarstva!*

Svoje veliko razočaranje je izrazio sažeto u pjesmi *Particip pasiv*, ku smo donesli na svitlo u književnom prilogu H.N. 1996/25, rompotanje, br. 6., prez za njega karakteristične popratne rečenice: *Moj obračun. Novalić: INF (=Immanuel Novalić Folimelis) Zatajen/ zanemaren/ nepriznat/ nevidnovan/ nezapažen/ zaostavljen/ osamljen/ mržen/ odbačen/ zahićen/ zalažen/ zanemarmećen/ obeshrabljen/ zbantovan/ nepodnošen/ opljuskan/ izdan/ opkoljen/ zaokružen/ mučen/ mlaćen/ ranjen/ oslipljen/ izgadjjen/ otrovan/ onesvišćen/ okovan/ zagužvan/ zarobljen/ progonjen/ potlaćen/ podjarmljen/ zničen/ zakoljen/ iskrvavljen/ potaren/ potučen/ zataren/ pogažen/ odstranjen/ razgažen/ razmrven/ razdrobljen/ pozabljen/ zanučen/ zatajen/ Konkretna lirika je mrtva, živilo pjesništvo!* Sve jako komprimirano, sažeto, speljano samo na najvažnije sadržaje, za ki jezik nisam imao jako tumačenja. Sve to samo dokle nisam našao njegovo pismo od 28.2.1995., kada smo bili još jako daleko jedan od drugoga. On piše na moje primjedbe o njegovom magistarskom diplomskom djelu: *... želim samo dati obrazloženje za moj lapidarni stil. Činjenica je, da pišem kratko, suženo, sažeto, a često uprav zbog toga prekratko, kriptično i nesuvislo. ... Jur za vrime svojega školovanja sam počeo razviti neku vrstu odbijanja svakidašnjega izražavanja, počeo sam sumnjati u izražajnost riči, ke se dan za danom naklapaju - prez svakoga sadržaja. To me je konačno vodilo k sastavkom, u ki je sadržaj bio uvelikom u redu, ali sam načinio dosta nepotribnih gramatičkih ili stilističkih pogrišak, zato ča sam svisno i naloč i svom silom kanio izbjeći normalni izraz. Pisao sam rečenice od pol strani, hoteći izraziti cijel jedan kompleks misli u jednom, i to tako, da se vidi kako jest, i da je to uprav tako, a ne drugačije, i da to drugačije i ne more biti, zato ča sam to kazao timi riči, a ne drugimi.*

Ta rezerva prema svakidašnjoj komunikaciji je ostala do danas. Sit sam praznoga i plitvoga govorkanja u vijeću, u saboru, pri sjednici, u medija itd. U "Jugoslaviji" smo vidili, ča je vridna suvremena rič i ča znači dignuti glas u ovom vrimenu suvišnoga bedastoga cerekanja. Moj odgovor na sve to je jednostavan: ja pišem najpotribnije, trudim se pisati sadržajno i reći samo ono, ča si morem držati. Iz toga, ada, proizlazi ta konciznost, ta radikalna konciznost. Moja komunikacija je mučanje u emigraciji unutar. Čuda riči mi je mrtvo. Kumaj sam još u stanju, da vjerujem jednoj riči. Riči su mi sve postale tuđe i himbene.

Drugi problem, ki je za ov prvi usko vezan, je činjenica, da se nikada ne kanim ponoviti. ... iz čega slijedi i sažetost njegovoga izraza, kot da ćuti, da nima vrimenta za brbljanje, govorkanje, bedasto i prazno razvlačenje.

Još jednoč se je vratio na problematiku svojega stvaranja iz Bad Kleinkirchheima 17. 3. 1996. ... Ne bi si nikad bio mislio, da se u meni more roditi takov spis, kot sam Ti ga predložio. Očajanje i gubitak svakoga ufanja i povjerenja su k tom peljali. Isto očajanje me je pak poticalo na to, da te nazovem iz bolnice ter da Te prosim za promjenu, izostavljenje odredjenjih mjest, da hitim svoje djelo u kontejner za papir. Moram dati djelu "šlif", prez antiklerikalizma, prez antikroatizma. Pisao sam u totalitetu, ne izostavljajući ništar, ne pomirujući se s ničim, suprotivljujući se najmanjoj osinjoj klici na meni, buna in extremis. Mislio sam, da se s takovim obračunom sa svim i svačim more pokrenuti nešto novo, ali postalo mi je jasno, da bi izazvao samo suprotnosti, a to ne bi izdržao ... i kod toga je i ostalo: ne bi izdržao. Kako srčeno, prez straha je izjačio svoju Croatiu liberatu, tako štentajući, u stalnoj dvojbi, neodlučno je prepričio tiskanje.

IV.

A djelo samo?

Franci me je još u marcu prosio, da bi mi protumačio, popratio, razjasnio i uputio u svoje djelo. Od toga je u istom ljetu do 26. 3. 1996., kada smo se zadnji put sastali, bilo već od tuceta sastankov u kavani Monopol, blizu Sure Hiže na početku Florianigasse. Kod tih sastankov je Franci, kad sam ja došao, jur sidio, kad je bilo moguće vani, u vrtu. U to vrime već nije dobro vidio, bolest mu je načela oči, zničila vid, pak potom hod i išla redom, jedno za drugim. Nije mu ali mogla zničiti, ukrasti razum, do kraja mu je ostala bistra pamet, akoprem pri kraju već nije mogao ni govoriti, a bistra pamet mu je bila posebna vrsta martirijuma. Nije vidio, većinom me je upametzeo kad sam se jur posadio uz njega i prozvao imenom: Franci. Onda mu je oživilo brižno lice i nasmišio se je i prez štentanja prošao na posao, kot da bi se kamo pašćio. Uvijek je znao kod koga reda smo prestali, ka interpunkcija je bila na redu i napamet recitirao, tumačio, govorio kako se sve to mora razumiti i ča je kanio, kako je kanio to i reći i razumiti. O svakoj slovi u poemi je imao točnu predstavu, o sadržaju, o nijansi, o zvuku, o naglasku, o melodiji kod recitala, o skritoj i očitoj formi i stilu i drugom.

Srce ti je pucalo od boli!

Ali da vidimo kako je on interpretirao sām svoje djelo i to na primjeru iz III. dijela:

*Ja sam, evo pepeo vaših svićic
rana oštroglupih nožev
ruševina mrtvačničina mira
u krvavoj mećavi očenaša
još krešći sudenje Kajfaša:
Ubijmo ga, ubijmo ga
kad bude zakopan
najt ćemo si drugoga -
aš za naš hrvatski rod
ćemo ubijati, ćemo umrit
Krvati smo, hura!, k svojemu svoj
hura!, Krvati, neka čuje cijeli svijet
da ćemo Lijepu našu kot crkotinu nek ljubiti.*

Ide na ritam narodne jačke *Pijmo ga, pijmo ga*, ča po sebi ima svoju krčmarsku, prostu, ordinernu konotaciju, i to od reda *Ubijmo ga, ubijmo ga*. Zvana toga u redu upućuje na boj u Hrvatskoj i Bosni. Smisao toga je apsurdnost toga boja, toga ubijanja, krviprolivanja. Istovrimeno pokazuje i na skrito veselje u ubijanju, bez toga da bi se shvatilo ča se događa, dogodilo i kako se je to moglo dogoditi, kot da bi se jačila jačka *Pijmo ga*. Od veseloga *pijmo ga* pjesma projde neprimjetno u himnu s redom *aš za naš hrvatski rod*, ča mu se je činilo lažnim, praznim ne samo po sadržajnom nego i po formalnom smislu, zbog čega ima tvorevinu *Krvati smo* i to u doslovnom, dvoznačajnom smislu. Od naše Miloradićeve himne pak projde u hrvatsku himnu od Mihanovića, u *Lijepu našu*, čime kani uspostaviti narodno jedinstvo, krvno srodstvo, rodbinstvo, cjelinu. Strašne su mu te perspektive! Kajfaš mu je licemjerstvo, svisna zlonamjernost. Rič *očenaša* u 4. redu je zaminio/bi se moglo zaminiti i *klepetaša*. U jednoj je vjerska neiskrenost, u drugoj politička folišnost. Uz sve to je razmišljao o brisanju zadnjih pet redov. U riči *crkotina* se sakriva praznina, čemerna duha, odvratnost, folišno zapeljanje, mehunja/tok prez sadržaja i od sebe razumljivo propadanje. *Svićica* ima nešto posla s važiganjem i svitlinom, a kad obavi svoj posao nastane pepeo, kot i rana od *oštroglupih nožev* je rana od ljudi, ki narušuju, zničuju mir i tim zidaju mrtvačnicu, ne *mrtvačničinu* od mira, i to ima svoje skrito značenje, i sl.

Još jedan primjer iz IV. dijela za formalnu izgradjenost i skritu finesu:

U miru u miru	teza
Umiru umiru	antiteza
Za mir za mir	sinteza
Za mir miřan!	nova teza sa skritom ruskom slovom u sredini, srediřcu

Ovde je kanio sadržajno pokazati na teoriju o *miru* kot lažnu teoriju, o koj svaki govori, blebeće, ali se u stvarnost nigdor ne trudi na ostvarenju mira. Mir je ovde politička društvena *laž*, a to mu je *žal*, žal mu je zbog jednostavnoga človičanstva, ljudi i svita. Zato i postavlja pitanje za moralom u smislu francuskoga izlaganja *la moral i l' moral* itd., itd.

Jur sam naslov je jako čudan CROATIA liberata = Slobodna Hrvatska, u kom naslovu je skriven zvana oslovljene zemlje cijeli red gradacijov, s naglaskom na liberata, sve do osobne slobode i zviřene, izvanljudske slobode, ka mu je zviřeni ideal postojanja.

Ta naslov je nastao prilikom boravka HAK-ovcev 1993. na jezičnom tečaju u Crikvenici, kada je jednoga jutra, tiran od škurih misli iz Crikvenice piše krenuo u Novi Vinodolski, da se pokloni hrvatskomu velikanu Ivanu Mažuraniću. On sām mi piše o tom zvanarednom doživljaju:

Metamorfoza na moru

Jednog jutra, sunce još nije bilo izařlo, otiřao sam na plažu. Zamijenio sam toplinu kreveta sa svježinom stare, vedre noći kako bih uživao u svakidašnjjoj, svagdašnjjoj jedinstvenoj pobjedi svjetla nad mrakom. Noge su mi išle teřkim koracima podvrgnute davnoj težini sirog zraka i iza mutnog noćnog plařta ni jednog kukavnog traka. Iz daljine čuo sam šum i disanje mora, tiho su valovi milovali obalu. Tada sam mislio "More još čvrsto sniva", i koracao sam polako, polaganije da ne probudim što poćiva u bezimenom jednom crnom narućju. Sjednem na ředno kamenje plaže i čekam da svane dan. Zatekla me misao prićati zvjezdama vrh mene o moga roda sudbini: iselih se iz utrobe majćine, dořah prost i gol da se, ovako živ, mogu vraćati na rodnu moju grudu, da osjećam valove Jadrana i slatko sanjarim (uživam) u sjeni slavonskih jablana. Ali kad vidim sjaj nebeskih očiju, zaboravim da sam stranac, i ne znam da domovina nije izvan mene nego u meni, da je rođena s mojom svijeřcu i da ja u svemiru izgubljen nisam jer svitam kao i druge zvijezde i nisam sām, pripadam jedinstvu svjetla, ono me ljubi kao samo sebe.

Dok sam tako razmišljao pojavili se prvi, plahi sunčeni traci na obzorju mora. Odmah su valovi počeli plesati po morskim zlatnim alejama. Probudilo se morsko biće i veselo pozdravljalo mlado sunce.

Dozrelo je međutim vrijeme da krenem u Novi Vinodolski. Tražim onog koji je svoje pišće pero umaknuo u ovo modro more i kojega zovemo prvim banom pućaninom, rođenim usred Novog doma svoga, a u zemlji Hrvatskoj. Hodam, dugo hodam. Sunce je već bilo u žaru kovine kad sam konačno došao pred Spomenik. Iskazao sam čast posjećenom i održao govor:

*Dragi prijatelju, slavni bane!
Riječi Vaše žive do u naše dane.
Ovo gnijezdo i nadalje vrh Timora vije
Jer slobode, djeco moja, u ravnici nije.
Za života za slobodu Ste se borili
I zauvijek zato srca naša pridobili.
Nas je ova zemlja porodila,
Raznolika i nama draga,
Sudbina nas je u daleke kraje odvodila
I tako nam je vrednija od svakog blaga.
A kad jednom doputujem u daleki jedan vrt,
Znat će Jadran da nije svemu kraj,
Poslije nas ne vlada nijema, kruta smrt,
Poslije nas kriknut će Novi Naraštaj:
Živio naše domovine sjaj!*

I tako, umoran od govora, prestanem i sjednem, postanem kamenim spomenikom. E, imate li vremena, dođite mi u posjet!

14. 7. '93. in Crikvenica

Poticajem mu je bila velika pjesma/poema od 290 stihov *Mòra* velikoga hrvatskoga pjesnika Antuna Gustava Matoša, ku je morao doživiti sličnom svojom sudbinom i ka je elementarno djelovala na njega. Rići *mòra* mi u Gradišću nimamo, ona znači tešku ćut, duševnu muku i zamišljeno biće, ko dojde na ćlovika u snu i cici mu krv i ga gnjavi. Na Hrvatsku je sjela *mòra* boja, svadje, neizvjesnosti, a istotako i na njegovu dušu, i u tomu je izjednaćena hrvatska sudbina, iz ke ne isključuje ni Gradišćanske Hrvate. Matoševa pjesma je zabrujila u njemu nadmoćno, ona mu je zgrabila za dušom, potresla do dna i prisilila ga je, da piše, napiše svoju *CROATIU liberatu*. Ova

poema je rezultat krvavoga, strašnoga puta po gradići književnoga izraza - boljega ni nima - izraz, ki ga pelja u slobodu, u duševnu, sferičnu slobodu od smrti do goristanja. O toj temi on sâm veli na Vazme 1996. kad je počela njegova Kalvarija u smrt.

... Da, to je i za mene najsigurnija izreka goristanja, preobladanja smrti, novoga žitka! A to uništenje smrti upravo je i dio mojega djela, mali, skromni, ričiti prinos razumivanju onoga jedinstvenoga i nezaminjivoga događaja. ...

Formalno pjesma ima šest velikih dijelov s nimškim uvodnim dijelom, ki pred hrvatskim završi velikim križem, ki ujedno simbolizira i jezičnu situaciju za Gradišćanske Hrvate, i završnom, nimškom *und alles sei damit gesagt*, čim kani svoju temu staviti u sadržajni topos: "nisam kriv što sam živ" (A. G. Matoš). Pojedini dijeli, sadržajne jedinice, natuknice nimaju naslova, oni bi samo pačili i bludili, ali ako je pažljivije pogledate, najt ćete globalnu povezanost cjelokupnoga djela.

Struktura je uvijek teza/tema i antiteza s novom sintezom/konkluzijom, ka nastane novom tezom, npr. ufanje - razočaranje, stvarnost - sanja, nova stvarnost u egzistencijalnom strahu. Svi dijeli su izdjelani po sadržaju, ali istotako i formalno po kriterija strogog umijeća pjesništva.

Sadržaji se zdižu od zdola, od ništa i idu kot špirala u višinu, postepeno, npr. vrime - smrt - rič - ruke - različne vrsti zničenja - priroda/natura - bol - križ - sloboda - ljubav - goreliceća špirala na špiku. U sadržaje je ugradjen cijeli red narodnih jačak, ke služu za jednostavni/prosti impuls na sljedeći viši korak. Takove su pjesme: *Tancaj, tancaj črni kos; Puž, puž, pusti roge van; Črljeno, črljeno; Živilo bratinstvo* ili još i Lijepa naša s gradišćanskohrvatskom himnom i drugimi talijanskimi ili francuskimi jačkami.

Jezik je nimški, različni gradišćanskohrvatski govori i književni kot i hrvatski, ada mišan s odredjenom točnom namjerom i novokovanimi riči: zlobopad mjesto vodopad, MIRoljUBIvosTI, iz ke riči se velikimi slovami izdvaja MIR UBITI ili smrtarendator kot cimator, vražja litanija ili dodatna petnaesta štacija, u cijelosti velikom simbolikom, ka se još mora točno obdjelati i pronajti. Sve u svemu metamorfoza bića s peršonskim postojanjem sve do apoteoze slobode.

Na završetku samo jedna samointerpretacija iz pisma od 1. 5. 1995.: *Ali pravo imaju i oni, ki kažu, da se pjesničko djelo ionako nikada ne more potpuno razumiti, ar ono živi za sebe, ... a tim ćemo se i pomiriti.*

NB